Örlogsstaden Karlskrona

– ett levande världsarv –

Örlogsstaden Karlskrona

- ett levande världsarv -

”Karlskrona är ett utomordentligt väl bevarat exempel på en planerad europeisk örlogsstad, som influerats av äldre anläggningar i andra länder. Karlskrona har i sin tur tjänat som förebild för efterföljande städer med liknande uppgifter. Örlogsbaser spelade en viktig roll under de århundraden när storleken på ett lands flottstyrka var en avgörande faktor i europeisk realpolitik och Karlskrona är den bäst bevarade och mest kompletta av dem som finns kvar.”

Världsarvskommittén i december 1998

Förord

Unescos världsarvskonvention antogs 1972. Syftet med konventionen är att uppmärksamma och slå vakt om jordens oersättliga kultur- och naturmiljöer. Världsarvslistan har rönt stor internationell uppmärksamhet och haft avgörande betydelse för att stärka kulturella identiteter.

Örlogsstaden Karlskrona, som utgör ett av Sveriges numera 12 världsarv, skrevs in på världsarvslistan i december 1998. Karlskrona uppmärksammades för sin välbevarade stadsplan med stilideal från barocken samt sina unika varvs- och befästningsmiljöer.

Arbetet med världsarvet i Karlskrona har under de fyra första åren fokuserats på en bred förankringsprocess, med bl a omfattande skol- och ungdomsprojekt, turismutveckling och strategisk marknadsföring. Genom sin världsarvsstatus har den attraktiva livsmiljön kunnat uppmärksammas såväl nationellt som internationellt.

Vi har fortfarande stora uppgifter framför oss, som att säkerställa den långsiktiga förvaltningen, att skapa förutsättningar för en hållbar turismutveckling, att öka förståelsen för vårt gemensamma kulturarv samt att slå vakt om den levande stadskärnan och att tillgängliggöra besöksmålen. En grundförutsättning för detta arbete är en aktiv örlogsbas med en fungerande varvsverksamhet.

Ingegerd Wärnersson
Landshövding

Mats Johansson
Kommunstyrelsens ordförande

Leifh Stenholm
Länsantikvarie

Ivar Wenster
Kulturchef

Innehållsförteckning

6-7 Det här är världsarvet – Örlogsstaden Karlskrona

8-13 En mäktig historia
- Därför grundades Karlskrona
- Staden växer
- Förebilder och ideal
- af Chapmans tid

14–27 Örlogsbasen
- Örlogsvarvet och örlogshamnen
- Västra varvsområdet
- Lindholmen och Söderstjärna
- Stumholmen
- Staber, örlogsskolor och förläggningar

28–35 Den civila staden
- Stadsplanen
- Gator och torg
- Slutningsmuren
- Kyrkor och andra offentliga byggnader

36–41 Befästningar
- Yttre befästningar
- Inre befästningar

42–43 Karlskronas omgivningar
- Kronokvarnen i Lyckeby
- Skärva herrgård

44–48 Så bevaras världsarvet – örlogsstaden Karlskrona
- Det levande världsarvet
- Aktiviteter i Örlogsstaden Karlskrona
- Militärmusiken
- Carlskrona Båt Eskader
- Världsarvskonventionen och Världsarvslistan
- Världsarvskommittén och skyddet av kultur- och naturarv
- Information och utbildning

Det här är Världsarvet – Örlogsstaden Karlskrona

Världsarvet Örlogsstaden Karlskrona består av befästningar, örlogsvarv och örlogshamn, den militära och civila staden samt några anläggningar i omgivningen som har haft betydelse för örlogsbasens försörjning.

Viktiga miljöer i världsarvet:

- **Stadsplan och äldre bebyggelse på Trossö**
- **Stumholmen och Björkholmen**
- **Örlogsvarvet och örlogshamnen**
- **Befästningarna – Kungsholms fort, Drottningskärs kastell, Kurrholmen, Godnatt, Koholmen, Ljungskär och Mjölnareholmen**
- **Skärva herrgård, uppförd som lantboställe för varvsamiralen Fredric Henric af Chapman**
- **Lyckeby kronokvarn med dammen och stenbron**

Pehr Hilleström: Kungen med uppvaktning har landstigit på Trossö 1679

En mäktig historia

Därför grundades Karlskrona

Mot slutet av 1600-talet var Sverige en militär stormakt omfattande även nuvarande Finland, Estland, Lettland och områden i norra Tyskland. Östersjön blev förbindelselänk mellan rikets delar.

På 1670-talet slog kung Karl XI slutgiltigt tillbaka de danska försöken att återta Gotland, Skåne, Halland och Blekinge som erövrats vid mitten av århundradet.

Flottan var den svenska centralmaktens främsta redskap för att kontrollera sina nya områden. Efter år av resonemang fattades beslutet att förlägga flottans nya basstation till Blekinges östra skärgård. Örlogsbasen skulle bli kungamaktens förlängda arm och underlätta en försvenskning av de sydliga landskapen. Området var även isfritt under en mycket längre tid än Stockholm.

Vid den karga och bergiga skärgårdsön Trossö med omgivande öar fanns goda förutsättningar. Här fanns såväl en smal och djup inseglingsled, vilken lätt skulle kunna försvaras mot angrepp, som plats för en stor skyddad hamnbassäng.

Redan från början planerades den nya anläggningen som en sammanhängande helhet med befästningar, hamnar och skeppsvarv, samt en civil stad för handel, proviantering och administration.

Vy från norr. Elias Martin, akvarell från 1780-talet

Stortorget

Staden växer

Senhösten 1679 steg kungen och hans män iland på skärgårdsön Trossö. Rikets främsta skeppsbyggare, arkitekter, fortifikatörer och befästningsbyggare sattes i arbete samtidigt som öns ende bonde fick lämna sin gård. På hans marker planerades gator, torg och stadskvarter. Kung Karl XI utfärdade stadsprivilegierna, vilket bland annat innebar rätt att bedriva handel, år 1680.

Anläggandet av Karlskrona genomfördes med stor kraft och målmedvetenhet. Efter ett trettiotal år var kvarteren på Trossö till stora delar bebyggda.

För att gynna handel och befolkningstillväxt i den nya staden tog kungen bort grannstädernas stadsprivilegier. Borgare och köpmän från Ronneby och Kristianopel tvingades därmed att flytta till Karlskrona. Den nya staden fick tidigt en internationell prägel. Hit kom många tyskar, framförallt handelsmän. Kunnig arbetskraft till örlogsvarvet hämtades från finska Österbotten och Skeppsholmen i Stockholm.

Örlogsstaden Karlskrona rönte snart stor uppmärksamhet i andra länder och blev förebild för flera liknande anläggningar i Europa. Under 1700-talets senare hälft var Karlskrona landets tredje största stad med blomstrande omgivningar.

Förebilder och ideal

Vid Karlskronabasens tillkomst var flottbaserna Chatham i sydöstra England, anlagd 1547, och Rochefort på franska västkusten, anlagd 1666, sannolika förebilder, liksom arsenalen i Venedig. Planläggningen av staden präglades dock inte enbart av de militära behoven. Här härskar barocken med breda gator och tunga monumentala byggnader. Stadsplanen avslöjar också en strävan efter klassiska ideal med rutnätsplan och stora torg. Det franska kungapalatset Versailles och ideal från antikens Rom har gjort starka intryck.

Karlskrona under slutet av 1600-talet och början av 1700-talet kan, som en helt ny stadsbildning, ses som en symbol för den nya europeiska stormakten.

”Stortorget i Karlskrona är den svenska barockens mest grandiosa försök att skapa en offentlig plats som skulle kunna jämföras med de allra ståtligaste av franska och italienska förebilder.”
Anders Friberg. Stora Torget. Arkitektur 1995(4)

Överst: Christian Gosselman, akvarell med Inre varvshamnen och Lindholmen från af Chapmans tid. Mellan: Femfingerdockan. Underst: Femfingerdockan av Auguste Mayer, litografi från 1800-talets mitt.

af Chapmans tid

På 1770-talet fick Örlogsbasen nytt uppsving i och med att Gustav III övertog makten. Under den tidigare delen av detta sekel hade den militära balansen i Östersjön förändrats. Ryssland hade nått fram till Finska viken, där staden Sankt Petersburg och dess flottbas Kronstadt anlagts. För sitt försvar österut hade svenskarna i mitten av seklet anlagt befästningen Sveaborg utanför Helsingfors. Den svenska flottan hade indelats i två enheter. Högsjöflottan, förlagd till Karlskrona, och Skärgårdsflottan förlagd till Stockholm och Sveaborg. Skärgårdsflottan, eller Arméns Flotta, hade tillkommit på initiativ av chefen på Sveaborg, Augustin Ehrensvärd.

Ett helt nytt synsätt på skeppsbyggeri och underhåll av fartyg introducerades nu. Örlogsfartygen hade kort livslängd och inom den svenska flottan försökte man lösa detta genom att konstruera stora torrdockor för vinterförvaring och byggnation. Den första stora torrdockan byggdes på Sveaborg.

År 1782 fick skeppsvarvet i Karlskrona en ny varvschef i Fredric Henric af Chapman och en ny epok inleddes. Hans uppdrag blev att skapa en helt ny flotta inför Gustav III:s planerade krig. af Chapman var född i Göteborg och tillhörde en engelsk skeppsbyggarsläkt. Han hade studerat vid franska, holländska och engelska skeppsvarv och i Finland hade han skaffat sig ingående kunskaper om skeppstimmer. Han hade infört nya matematiska metoder för skeppskonstruktion. Han hade arbetat tillsammans med Augustin Ehrensvärd både i Stralsund och på Sveaborg och då konstruerat nya fartygstyper för galärflottan. Före rekryteringen till Karlskrona hade han under tretton år varit verksam delägare och direktör vid varv i Stockholm, där han hade konstruerat olika fartygstyper för flottan samt gjort ritningar för större örlogsskepp som byggdes i Karlskrona.

Som varvschef i Karlskrona omorganiserade af Chapman tillverkningen av örlogsskeppen. Han tillämpade närmast en löpande bands-princip. På häpnadsväckande kort tid av ungefär tre år serietillverkades bland annat 10 linje- och 10 fregattskepp – hittills hade ett enda skepp tagit flera år att tillverka!

Ny överamiral i Karlskrona 1784 blev Carl August Ehrensvärd, son till Augustin Ehrensvärd, och med stort konstnärligt och filosofiskt intresse. Han hade under sin resa till Italien blivit inspirerad av det nyväckta intresse för antikens och klassicismens arkitekturideal som han mötte. Detta kom till uttryck i de imponerande byggnader, som Ehrensvärd och af Chapman tillsammans skapade inom örlogsbasen, exempelvis Mönster- och modellsalsbyggnaden, Bildhuggareverkstaden och Inventariekammare I.

En **dykdalb** används för förtöjning av fartyg. Den består av en grupp pålar som stuckits ner i sjöbottnen och upptill hålls samman av järnband. Benämningen dykdalb härrör från hertigen av Alba (Duc d´Albe, 1508–82), en spansk fältherre.

En **slip** är en konstruktion på land, oftast sakta sluttande ner i vattnet, för sjösättning eller upptagning av fartyg.

Gamla mastkranen

Örlogsbasen

Förutom hamnen, varvet och befästningarna omfattade örlogsbasen också kaserner, boställen, verkstäder och förråd, allt byggt successivt under årens lopp. Till Stumholmen förlades verkstäder och förråd. Kronokvarnen, en mjölkvarn ägd av Kronan, uppfördes i Lyckeby.

Örlogsvarvet och örlogshamnen

Örlogsvarvet i Karlskrona är ett av de få varv i världen, där det är möjligt att se byggnader och arbetsplatser avsedda för seglande örlogsfartyg. Särskilt betydelsefulla och välbevarade konstruktioner här är Repslagarbanan, Wasaskjulet och Polhemsdockan på Lindholmen samt Femfingerdockan och Gamla mastkranen på det västra varvsområdet. Det är vid området för de senare som dagens varvsverksamhet bedrivs.

Örlogsvarvet, som i början förlades till Vämön år 1679 flyttades till Trossös södra sida år 1684. Här uppfördes befästningar och byggnadsverk, främst avsedda för krigsfartygens nybyggnation, reparation, utrustning och proviantering. Kompletterande anläggningar uppfördes på Lindholmen, Söderstjärna och Stumholmen.

Redan under tidigt 1700-tal blev Karlskrona centrum för tekniskt nyskapande, där det främsta exemplet är Polhemsdockan. Förutom de mer iögonfallande byggnadsverken finns äldre detaljer bevarade i varvsmiljön, exempelvis kajer, dykdalber och slipar.

Högvakten

Högvakten i nyklassicistisk stil har ett dominerande läge som fond till Amiralitetsslätten. Den är den enda av Örlogsbasens äldre byggnader som vänder sig mot den civila staden. Den uppfördes åren 1821–26. Genom högvakten passerade man in till varvsområdet och här fanns även ett *corps de garde* med vaktstyrka. På takkrönet placerades en observatoriebyggnad, som 1940 påbyggdes med en utkik.

Chapmanbostället och Chapmansporten.

Överst th: 17:s port, Överst th och tv Mönster- och modellsalsbyggnaden

Inventariekammare nr 1 uppfördes under 1780-talet efter ritningar av af Chapman och C A Ehrensvärd. Här förvarades segel, tågvirke och lösa inventarier enligt ett noga organiserat system sedan skeppen avriggats inför vintern. Fartygen kunde vid den tiden lägga till vid kaj strax utanför. Invändigt var inventariekammaren ändamålsenligt organiserad för att på så kort tid som möjligt kunna få flottan segelklar. Även arkitektoniskt har byggnaden ett rationellt uttryck med ett fåtal detaljer som upprepas. De 20 identiska portarna hade dock skilda funktioner.

Mönster- och modellsalsbyggnaden, vid varvets norra del, uppfördes vid mitten av 1780-talet efter af Chapmans ritningar. Enligt ett kungligt beslut 1752 skulle en modellkammare inrättas vid amiralitetet för förvaring av modeller av alla skepp och konstruktioner som byggdes vid örlogsvarvet. Modellsalen ligger på övervåningen, i en tvärställd byggnadsdel som utvändigt pryds av en ståtlig tempelgavel. Ovanför en träkolonnad syns här Gustav III:s namnchiffer med blågula vimplar, skulpterat av bildhuggaren Törnström. På bottenvåningen mönstrades manskap och här kunde en hel skeppsbesättning rymmas.

Materialförråd I och III byggdes i början av 1780-talet. I dessa lokaler tillämpades den löpande bandprincip för skeppsbyggnation som infördes av af Chapman. Materialförråd I bildar tillsammans med Mönster- och modellsalsbyggnaden en lång och imposant vägg vid den gamla varvsgatan. Här inrymdes även årbod, kopparbod och kompassmakareverkstad. Inredningen är mycket välbevarad. År 1809 försågs taket med ett optiskt telegraftorn som senare togs bort. Materialförråd III bildar avslutningen på byggnadsräckan. Här fanns snickareverkstad, målareverkstad, blygjuteri, rum för mått- och viktjustering, nagel-, knap- och kilverkstad samt modellverkstad.

Chapmanporten ligger som en teaterkuliss mellan Materialförråd I och III. Den restes efter Chapmans ritningar under 1780-talet och ledde till varvschefens boställe. Redan år 1838 byggdes den om i empirestil. Frontonen över porten försågs med akterstävsornamentet från det utrangerade linjeskeppet Vasa och terrassen ovanpå fick en balustrad.

Det herrgårdsliknande Chapmanbostället vid ”Gröna gången” uppfördes 1781–82 för af Chapman, som bodde där fram till sin död 1808. Huvudbyggnaden var sedan ämbetsbostad för varvscheferna fram till 1961 och därefter för örlogsbasens chef. I flygelbyggnaderna bodde varvschefens närmaste medarbetare. Byggnaderna kan nås från Varvsgatan.

Inventariekammare I

År 1682 sjösattes på Wämövarvet det först byggda skeppet, Blekinge, längd 42 m, bredd 11,6 m och djupgående 5,4 m. Det var bestyckat med 70 kanoner. På Trossövarvet sjösattes år 1686 skeppet Carlskrona med 70 kanoner som första fartyg.

Överst tv samt th: Bildhuggareverkstaden och maskaronen.
Mitten tv: Kölhalningsbroarna. Underst fr v: Femfingerdockan och varvsmuren.

Bildhuggareverkstaden fick sin nuvarande utformning under 1780-talet, då den blev arbetslokal för den nyutnämnde amiralitetsbildhuggaren Johan Törnström. På en enkel rödfärgad verkstadsbod placerades en antikt inspirerad tempelgavel. Den pryddes med en maskaron, ett grimaserande träansikte, huggen av Törnström själv. Byggnaden stod ursprungligen något längre västerut men flyttades när den stora varvshallen byggdes i början av 1960-talet.

Kölhalningsbroarna och Gamla skeppsbädden är belägna nära passagen till Lindholmen. De tillhör varvets äldsta delar och anlades redan 1685-86. Vid kölhalningen krängdes fartygen kraftigt, och partier under vattenlinjen blev därmed åtkomliga för underhåll. Av de två kölhalningsbroarna har den västra renoverats till ursprungligt utförande.

Hokvinden var ursprungligen en av flera inhägnader (”håckar”) för lagring av skeppsvirke i sjön. Den användes fram till senare delen av 1700-talet då man övergick till att lagra virket på land. Hokvinden användes senare för förvaring av mindre båtar och fick då sitt tak.

Västra varvsområdet

Femfingerdockan byggdes åren 1758-1856 och har sitt namn efter de fem dockornas placering. Ursprunget är Augustin Ehrensvärds idé att flottans fartyg skulle förvaras i torrlagda skeppsdockor under tak. I Karlskrona påbörjades år 1757 planeringen av en gigantisk sjöarsenal och dockanläggning. Den skulle rymma 31 torrdockor placerade i solfjäderform med två svajningsrum och två stora mastkranar. Av projektets planerade dockor byggdes fem, den nuvarande Femfingerdockan.

Gamla mastkranen började byggas år 1803 och betjänade Femfingerdockan. Den är 42 meter hög och byggd i tegel. Själva kranhuvudet är av trä och klätt med koppar. Här mastades skeppen av innan de lades upp i dockorna. Det krävdes 96 man för att driva kranens fyra gångspel vid de tyngsta lyften. Mastkranens maskineri är ännu intakt.

Varvsmuren. I och med att Femfingerdockan byggdes utvidgades skeppsvarvet västerut. De nya områdena avgränsades från den civila staden, först med träplank, sedan med det bastanta murverk vi ser idag. Den 1200 meter långa varvsmuren sträckte sig ursprungligen från västra delen av Timmermansgatan ut över Björkholmen till Bastion Göta Lejon vid Saltösund.

Gamla mastkranen

Överst: Polhemsdockan med vy mot Trossö omkring 1850 av Lorentz Wilhelm Brandenburg. Mellan fr v: Repslagarbanan och Wasaskjulet. Underst: Repslagarbanan.

Lindholmen och Söderstjärna

På Lindholmen finns många äldre anläggningar för byggnation, utrustning och reparation av örlogsskepp. På Lindholmen öppnades även Sveriges första station för trådlös telegrafering 1910.

Wasaskjulet, ursprungligen kallat Stora skeppsskjulet, restes år 1763 och gav plats för byggen av krigsskepp om upp till 70 kanoner. Att färdigställa ett sådant tog flera år, och under 1700-talet växte insikten att skrov och byggnadsmaterial behövde skyddas mot väder och vind under byggnadstiden. Wasaskjulets komplicerade takkonstruktion bärs upp av kraftiga stenpelare. Brädväggarna mellan stenpelarna är löstagbara. Markens naturliga lutning togs tillvara för skjulets slip. Namnet kommer av linjeskeppet Wasa med 60 kanoner som byggdes här år 1778.

Repslagarbanan från 1690-talet är en av Karlskronas äldsta bevarade byggnader och Sveriges längsta träbyggnad. Här tillverkades alla typer av tågvirke för seglande örlogsfartyg och produktionen pågick till början av 1960-talet. Repslagarebanan har två våningar och är 300 meter lång (1000 fot), vilket krävdes för att slå den längsta trossen.

I banans ändar finns de två banhuvudena, som är byggda i sten med putsade fasader och har en mer bearbetad arkitektur. I dessa lokaler lagrades och förbereddes råvaran till repen, ursprungligen hampa. När repslagarna skulle spinna garnen och slå repen gick de omväxlande fram- och baklänges genom hela banan.

Polhemsdockan byggdes åren 1717–1724. Skeppsdockan väckte internationell uppmärksamhet för sin storlek, placeringen insprängd i berget och den avancerade konstruktionen. Den beskrevs då som enastående i världen. Eftersom Östersjön saknar tidvatten, som på andra håll används för att fylla och tömma dockor, tvingades man här att använda handdrivna pumpar för att torrlägga bassängen.
Polhemsdockan invigdes 1724 då flottans största linjeskepp Kung Karl togs in för reparation. Den är brukbar än idag, nu dock med eldrivet pumpverk.

”Finska kyrkan”. På Söderstjärna, tidigare en ö med broförbindelse till Lindholmen, uppfördes en byggnad i tegel för tjärbehandling av tågvirke. Den brandfarliga verksamheten förlades således på säkert avstånd från övriga byggnader.

Överst: Stumholmen från sydost. Bastion Kungshall i förgrunden.
Underst: Vy från Stumholmen. Elias Martins akvarell från 1780.

Stumholmen

Stumholmen, strax öster om Trossö, fick redan i 1683 års befästningsplan rollen som produktions- och provianteringsområde med verkstäder och förråd. Området upplevs idag som en enda ö, vilket är resultatet av utfyllnader mellan Stumholmen, Laboratorieholmen och Bastion Kungshall. Här finns militära byggnader från 1700-tal och fram till 1950-tal.

Stumholmen var en stor arbetsplats till och med 1970-talet men är numera ett civilt område. Bebyggelsen kompletterades i början av 1990-talet med flerbostadshus. Här ligger också det nya Marinmuseum, öppnat 1997, med samlingar och utställningar kring örlogsflottan och varvet, samt en världsarvsportal.

Båtsmanskasernen byggdes år 1847 som logement för cirka 500 indelta båtsmän. På varje våning finns ett stort, öppet logement med plats för 250 man i hängkojer. Interiört skulle byggnaden ge känslan av ett riktigt fartyg. Golvet är välvt som ett däck och hade tidigare spygatter, och väggarna är klädda med ekplank som en bordläggning. I byggnadens mittlinje står mastliknande kolonner. Kasernen ansågs otidsenlig redan efter ett 10-tal år och blev förrådsbyggnad. Idag används Båtsmanskasernen som konsthall.

Ett ”corps de garde” är en av de första byggnaderna som möter besökaren efter Stumholmsbron. Det är en av landets få bevarade vaktbyggnader från 1700-talet.

Tunnebodsmagasinet uppfördes år 1718 för lagring av de enorma mängder provianttunnor som Flottan hade behov av. Här inryms idag Centrala ledningen för Kustbevakningen.

Övre: Corps-de-garde.
Nedre: Båtsmanskasernen.

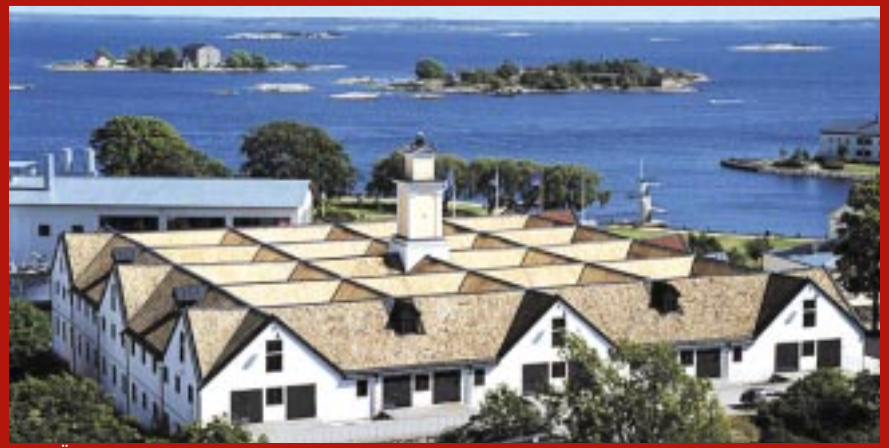

Överst: Kronobageriet. Mellan tv: Kronobageriet, th: Slup- och barkasskjulet. Nederst: Slup- och barkasskjulet.

Kronobageriet byggdes under 1730-talet i tre våningar. Här bakades hårda ”knaks” för sjöresorna och mjuk ”ankarstock” för folket i land. Mjölskutorna med rågmjöl från Lyckeby kronokvarn lade till precis intill bageriet. Huset byggdes om år 1908 då det höjdes med en våning och användes som beklädnadsförråd. Fasaden har fått behålla sin sträva arkitektoniska utformning, samtidigt som Kronobageriet på 1990-talet inreddes till flerbostadshus.

Slup- och barkasskjulet är en av Karlskronas märkligaste byggnader. Den uppfördes vid 1780-talets mitt för vinterförvaring av flottans mindre båtar. Markens lutning har tagits tillvara för att få naturliga slipar. Husets fascinerande takkonstruktion är sammansatt av tio sadeltak som korsar varandra. Därigenom bildas 16 brunnar för regnvattnet, som samlades upp i tunnor. Byggnaden används än idag för förvaring av båtar.

Kronohäktet byggdes åren 1910–11 som ett cellfängelse av så kallad philadelphiamodell. Den utvecklades under första halvan av 1800-talet och innebar att enmansceller låg längs väggarna, runt en central ljusgård. På baksidan av häktet fanns inhägnade rastgårdar i ”tårtbitsform” samt ett övervakningstorn. Kronohäktet var arrestlokal fram till 1970-talet.

Bastion Kungshalls läge fastställdes i 1683 års befästningsplan, och bastionen uppfördes strax därefter. Den fungerade som befästning under ett sekel. Åren 1787–92 byggdes uppe på bastionen ett lakegodsmagasin och det stora Kungshallsmagasinet med slakteri och magasinering av saltat kött och specerier. Salutkanonerna på bastionen ingår i ett av Sveriges tre fasta batterier där nationella hyllningssaluter avfyras.

Beklädnadsverkstaden byggdes 1921 och inrymde Marinens centrala beklädnadsverkstad, som blev en förebild för liknande industrier i övriga Europa. Den är ett exempel på 1920-talets industriarkitektur med tydliga klassicistiska drag och innehåller numera bostadslägenheter.

Hangarerna nr 3 och nr 4 uppfördes 1926 och 1929. De är de sista bevarade trähangarerna i landet. Hangar nr 4 har ett dubbelvälvt tak. Framför hangarerna finns trä- och betongslipar för sjösättning och uppdragning av flygplanen. Marinens sjöflygplan var förlagda till Stumholmen under åren 1914–1949.

Desinfektionshuset, sjukhuspaviljongen och kokhuset ligger på den tidigare avskilda Laboratorieholmen. Från början tillverkades här artilleripjäser. Efter fälttåget mot Ryssland åren 1788–90 förde den hemvändande flottan med sig ”fältsjukan” till staden. Omkring 10 000 invånare fick sätta livet till. På Laboratorieholmen uppfördes en provisorisk sjukhusinrättning, som senare permanentades och blev ett av Sveriges första kolera- och epidemisjukhus.

Överst: Bataljon af Trolle. Nederst: Bataljon Sparre

Staber, örlogsskolor och förläggningar

Redan från början bedrev den nya örlogsbasen utbildning. Huvuddelen av flottans manskap under 1700- och 1800-talen utbildades i Karlskrona. År 1685 bildades Skeppsgossekåren för att tillgodose behovet av fast anställda sjömän. Under de senaste decennierna (1960–1997) bedrevs utbildning inom Karlskrona Örlogsskolor vid två utbildningsbataljoner, Sparre och af Trolle, samt vid Bataljon Anckarstierna.

Skeppsgossekasernen Anckarstierna från 1870-talet, uppförd som kasern och skollokal för skeppsgossekåren, användes fram till 1939. Kasernen var på sin tid en högst modern inrättning och rönte uppmärksamhet för sin höga boendestandard. Från början av 1950-talet inrymdes här Varvsmuseum, senare Marinmuseum, som 1997 flyttade till den nya byggnaden på Stumholmen. Idag innehåller Skeppsgossekasernen kontorslokaler och Karlskrona kommuns kulturskola.

Kvarteret Sparre började återbebyggas efter den stora stadsbranden 1790. Idag finns i huvudsak fyra byggnadskomplex kring den stora kaserngården. De hade tidigare funktioner som kasern respektive kansli och exercishus, samt kokhus, badhus och tvätthus.

Kasernbyggnaden sträcker sig längs hela kvarteret vid Kyrkogatan. Den strikt klassicistiska fasaden härrör från en ombyggnad åren 1889–91. År 1989 flyttade Boverket in här.

Mot Drottninggatan ligger örlogsstabens kanslibyggnad från 1820-talet. Byggnaden fick den representativa nyrenässansfasaden vid en ombyggnad runt 1890.

Exercishuset vid Östra Prinsgatan tillkom år 1877 och har sedan dess byggts till i etapper. Här bedrevs praktisk utbildning, exercis och gymnastik.

Vid Stumholmskanalen låg Västra Kronobageriet och ett kronobränneri som förstördes i stadsbranden 1790. Åren 1900–1902 uppfördes ett tvåvånings kok-, bad- och tvätthus på platsen.

Bataljon af Trolle är den enda nu aktiva bataljonen. Den tillkom organisatoriskt år 1955. Byggnaderna är äldre och innehåller staber, skolor och övningsanläggningar samt verkstäder och kasernerna Najaden och Jarramas.

Uppställning vid Bataljon af Trolle

Överst: Drygt hundra år efter grundläggningen – karta från 1797.
Underst: Elias Martin: Stortorget före den stora stadsbranden 1790.

Den civila staden

Stadsplanen

Vid planläggningen av den nya staden och dess befästningar samarbetade Erik Dahlbergh med Nicodemus Tessin den äldre och Carl Magnus Stuart. Den första stadsplanen färdigställdes av Stuart och stadfästes år 1683, men ersattes av en ny 11 år senare. På stads- och befästningsplanen från 1683 ligger i söder örlogshamnen, i väster en efter holländska förebilder utformad hamn- och kanalstadsdel för köpenskap och enklare bostadskvarter. I norr planerades borgerskapets kvarter och i öster marina försörjningsanläggningar. I öst-västlig riktning låg Amiralitetsgatan med bostadskvarter för de högre officerarna. I våra dagar benämns den östra delen av denna gata Alamedan. Björkholmen, väster om Trossö, planlades för de anställda vid flottan och varvet. Även offentliga inrättningar som sjukhus, apotek och badhus ritades in.

Planens centrala axel går från norr till söder, längs de båda Kungsgatorna, över Stortorget och Amiralitetstorget ner till Högvakten, gränsande till örlogsbasen. År 1887 sprängdes en tunnel där man drog räls från stadens järnvägsstation till varvet, och denna tunnel följer centralaxelns sträckning.

Alameda = poppelallé, vanligt namn på promenadplatser i spanska och portugisiska städer.

Plan från 1813

Överst: Wachtmeistergatan, Björkholmen. Mellan tv: Uppvaktande sjömän i Hoglands Park. Mellan th: Tyska kyrkan och delar av Stortorget. Nederst: Vy från Trossö mot Björkholmen.

Gator och torg

Karakteristiskt för Karlskrona blev de mycket breda gatorna och det monumentala torget med sina offentliga byggnader. I denna klassiska rutnätsplan har den civila staden sitt centrum på den högst belägna platsen, Stortorget, som omgärdas av ståtliga byggnader för religion och rättskipning. De båda kyrkorna vid torget representerar renässansens två grundformer, rundtempel och basilika.

Rutnätsplanen korsas diagonalt av två strålgator, Borgmästaregatan och Södra Smedjegatan, som leder fram till Amiralitetstorget. Här planerade man att bygga ett palats för den centrala ledningsfunktionen för örlogsflottan, Amiralitetskollegium. Denna plats var avsedd både som arkitektoniskt centrum i stadsplanen och som maktens centrum i Karlskrona. Det storslagna palatset uppfördes aldrig som tänkt var, eftersom det kungliga enväldet inte gav plats för självstyrande ämbetsverk utanför huvudstaden. Amiralitetskollegiet inhystes provisoriskt i en mindre träbyggnad. År 1776 flyttades myndigheten till Stockholm.

Där palatset skulle ha legat uppfördes i stället Bastion Wachtmeister, ett centralt fästningsverk i Slutningsmuren. Idag finns här Amiralitetsklockstapeln. Stadens centrum blev istället Stortorget.

Kollegium Myndighet inom vilken beslut fattas genom ”kollegial” omröstning. År 1634 inrättades fem rikskollegier, bland andra Amiralitetskollegiet.

Slutningsmuren

I 1683 års befästningsplan planerades en befästningsring med ett stort antal bastioner förenade av raka murverk. Dessa skulle utgöra ett effektivt försvar mot anfall från såväl sjösom landsidan.

Men tiden och pengarna räckte inte till. I 1694 års plan skiljdes hamnen och varvet från den civila staden av en slutningsmur med ett flertal portar. Längs murens sträckning planerades sex större och mindre bastioner. Av dessa återstår idag Bastion Aurora på Trossös östra sida. Bygget av Slutningsmuren pågick fram till slutet av 1700-talet, men den västra delen fram till Lindholmsbron fullföljdes inte. Under 1800-talet började Slutningsmuren rivas och Amiralitetsslätten och området runt Amiralitetskyrkan blev efterhand tillgängliga för allmänheten. I kvarteren norr om Varvsgatan kan man se de återstående resterna av muren.

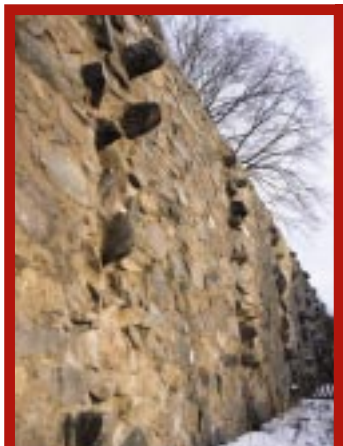

Slutningsmuren

Överst tv: Amiralitetskyrkan, th Fredrikskyrkan. Nederst: Tyska kyrkan.

Kyrkor och offentliga byggnader

Stadens offentliga byggnader ritades i samverkan mellan Dahlbergh och Tessin den äldre. Dennes son, Nicodemus Tessin den yngre, fortsatte arbetet efter faderns död 1681.

I stadsplanen för Karlskrona intog kyrkorna en viktig plats och de placerades vid torget enligt antika ideal. Hela befolkningen hade kyrkoplikt och därför behövdes stora kyrkor. För den enväldige Karl XI hade religionen stor betydelse. Han lär ha sagt: ”Sann gudsfruktan är ett av de förnämste, nödigste och nyttigaste ting vid Vår krigsmakt.”

Den första stadskyrkan, Hedvig Eleonora kyrka, byggdes i trä vid paradgatan Drottninggatan i hörnet av Östra Köpmansgatan. Kyrkan revs i mitten av 1700-talet men kyrkogården finns idag kvar som en liten park.

Fredrikskyrkan, stadsförsamlingens kyrka, benämndes från början Svenska kyrkan eller Storkyrkan. Den ritades som en basilika med latinsk korsplan av Nicodemus Tessin d.y. på 1690-talet. Detta blev Tessins största kyrkobyggnad. Förebild för fasadens utförande var Santa Trinità dei Monti i Rom, belägen vid krönet av Spanska trappan. Fredrikskyrkan började byggas år 1720 och kunde år 1744 invigas och ersätta Hedvig Eleonora kyrka. Kyrkans nuvarande namn syftar på kung Fredrik I.

Heliga Trefaldighets kyrka. Bland borgarna som flyttade till Karlskrona fanns många tyskar. Med Hans Wachtmeister i spetsen fick de tillstånd att bygga en egen kyrka och byggnaden har därför även kallats Tyska kyrkan. Ritningarna till denna rundkyrka gjordes av Nicodemus Tessin d.y. efter italienska förebilder. Bygget påbörjades år 1697 och kyrkan invigdes år 1709, men var då ännu ofullbordad. Träkupolen var provisorisk och portiken mot torget saknades. Efter stadsbranden 1790 stod bara murarna kvar som ruiner. Kyrkorummet återuppbyggdes efter Tessins ritningar men kupolen gjordes lägre. Målning och träskulpturer utfördes av Johan Törnström.

Amiralitetskyrkans placering bestämdes redan i den första stads- och befästningsplanen år 1683. Ritningen över kyrkan, en centralkyrka i trä som rymde cirka 4 000 personer, antas vara gjord av Erik Dahlbergh. Kyrkan var ett hastigt uppfört provisorium för amiralitetsförsamlingen och invigdes år 1685. Den fick namnet Ulrica Pia (pia = den fromma) efter Karl XI:s drottning Ulrica Eleonora. Det dröjde något decennium innan inredningen var på plats. Vid en stor restaurering på 1980-talet återställdes den ursprungliga exteriören. Utanför kyrkan står den kända fattigbössan ”Rosenbom”, utformad som en båtsman från 1700-talet.

Amiralitetsklockstapeln, belägen i Amiralitetsparken, byggdes omkring år 1699 och angav tiden för arbetet inom örlogsbasen. Stapeln fick sin nuvarande yttre utformning år 1856, då dekorativa detaljer som hörnkedjor, listverk och halvmånformade fönster tillkom. Först år 1909 började klockstapeln att användas till kyrkoringning av Amiralitetskyrkan. Byggnaden utgör både ett landmärke och ett dominerande inslag i stadsbilden.

Rådhuset uppfördes vid Stortorget enligt den ursprungliga stadsplanen, men först efter stadsbranden 1790. Portiken, som finns i originalritningarna, tillkom först 1905.

”Vattenborgen.” Karlskrona led stor brist på tjänligt färskvatten och brunnarna på Trossö kunde omöjligt täcka stadens och flottans behov. Dricksvatten fick hämtas från Lyckeby, Nättraby och Ronneby i specialbyggda skutor. När vattenreservoaren år 1863 stod klar vid torget, den högsta punkten, innebar det ett stort framsteg för hälsotillståndet på Trossö. Hit leddes vatten i ledningar från Lyckeby. Att Vattenborgen liknar en normandisk borg är ett uttryck för det sena 1800-talets romantiska historiesyn.

”Grevagården” från 1705, var greve Hans Wachtmeisters privatpalats, byggt i karolinsk stil. Den byggdes vid en naturlig källa. Grevagården med intilliggande barockträdgård är en av få privata bostäder som sparades vid den stora stadsbranden år 1790. Den är till stora delar bevarad och inrymmer Blekinge museum.

Befästningar

En serie befästningar byggdes från tiden för örlogsbasens tillkomst och framåt, dels på Trossö och intilliggande öar, dels i havet vid de yttre, västra och östra redderna.

I enlighet med Erik Dahlberghs intentioner inleddes år 1680 arbetet med att befästa inloppet till Karlskrona genom byggandet av Drottningskärs kastell och Kungsholms fort. Drottningskärs kastell var ursprungligen huvudbefästningen, en roll som Kungsholmen övertog från början av 1800-talet. Längre in ligger befästnings-tornen Kurrholmen och Godnatt från 1800-tal och närmare staden befäst-ningarna på Koholmen, Mjölnareholmen och Ljungskär från 1700-tal. Ursprungligen planerades hamn och skeppsvarv få skydd mot angrepp både från vatten eller land av en fästningsring.

Westgiota Gustavianer

Drottningskärs kastell och Kungsholms fort

Yttre befästningar

Drottningskärs kastell uppfördes i huvudsak under 1600-talets sista årtionden och anses vara en av den svenska fortifikationens främsta skapelser, ett komplett och välbevarat försvarsverk från stormaktstiden. Fästningen, strax utanför Aspö, var tidigare helt omgiven av vatten. Kastellet har en stor donjon av granitsten med batteridäck, krutmagasin och förläggning. Det har fyra bastioner, med drottningnamnen Maria, Christina, Hedvig och Ulrica. Inne på borggården ligger kommendantbostaden. Kastellet var krigsrustat periodvis under ett sekel, fram till år 1811, med som mest 250 man. År 1895 upphörde Drottningskär att räknas som aktiv befästningsanläggning. Istället anlades på Aspö Ellenabbsfortet, bestyckat med tunga pansarskeppspjäser.

Kungsholms fort fullbordades under loppet av 100 år. Fram till 1980-talet har fortet haft stor militär betydelse. Idag är det främst utbildningsförläggning. Kungsholms fort har således varit bemannat i mer än 300 år! Fästningen sattes i högsta beredskap på 1780-talet: då ryska eskadrar blockerade Karlskrona, samt år 1801 då en engelsk flotta kryssade i Östersjön. Men man lär aldrig ha behövt ge eld mot någon inkräktare – befästningarnas styrka var imponerande nog!

Fortet omfattar en mängd byggnadsverk, som *Donjonen* i tre våningar med flankerande torn, *Norra befästningen* som byggdes på en gammal skans från 1680-talet, *Stora kruthuset* med invändigt dubbelt ventilerat skal av tegel och *Lilla kruthuset* med sina 1,5 meter tjocka väggar och portar av järn. *Hamnen* är en av de mer säregna miljöerna i Karlskronas fästningsverk. Den tillkom på 1830-talet och är kringbyggd med en cirkel av höga stenmurar.

På Kungsholmen ligger också en botaniskt intressant park med träd och växter som hämtats från jordens alla hörn under flottans utlandsexpeditioner. Traditionsenligt planteras än idag en hemförd växt från varje långfärd.

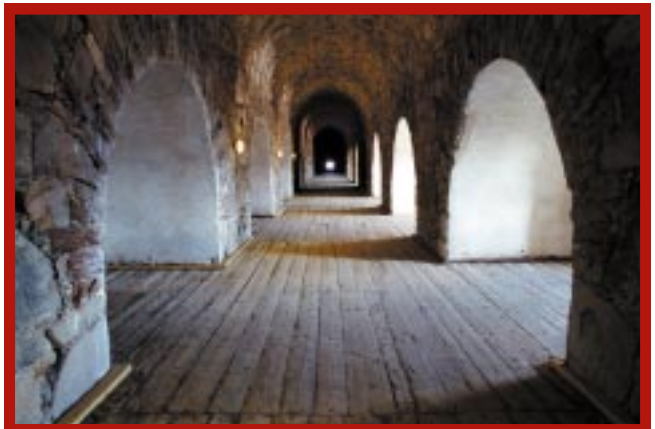

Batteridäck i Drottningskärs kastell

Donjon Befästning i ett enda tornartat byggnadsblock.
Kastell Skans, mindre fästning.
Skans Används dels i betydelsen mindre befästning, dels som beteckning för rummet för manskapet på ett fartyg eller rummet för om masten i en mindre båt.

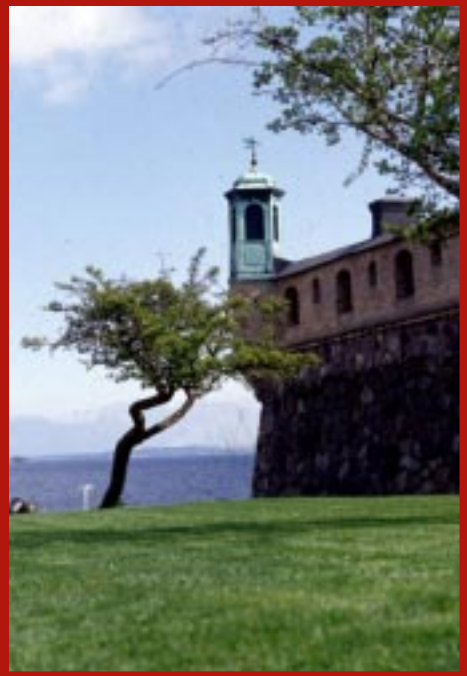

En **karnap** eller **karnapp** är en tornlik utbyggnad som försetts med fönster och tak

Bastion Aurora

Inre befästningar

Befästningstornen Kurrholmen och Godnatt uppfördes under åren 1857–63. De är de sista exemplen på kärntorn, en fästningstyp som sedan medeltiden förekommit i Sverige och övriga Europa. Redan under byggtiden blev de omoderna. Artilleriets tekniska utveckling, bland annat med räfflade eldrör, gjorde att murverken inte kunde stå emot en beskjutning av de nya, moderna kanonerna. Befästningsplanen, som omfattade flera liknande torn, fullföljdes därför aldrig.

Batterier för sammanlagt 175 kanoner anlades tidigt i örlogsstadens historia på Pantarholmen, Björkholmen och Stumholmen. Främst ryska härjningar längs den svenska kusten i början av 1700-talet gjorde det nödvändigt att skapa skydd mot galärflottor. Galärer var små krigsfartyg som roddes och lätt tog sig fram i skärgårdarna. Krut- och försvarstornet på Mjölnarholmen byggdes år 1727 delvis för att hindra en angripare att ta sig över isen i ett anfall mot staden. Något senare uppfördes kruthuset på Ljungskär.

Till själva stadens, varvets och hamnens försvar byggdes bastioner, dock färre än vad som ursprungligen avsetts. Bastion Kungshall uppfördes i mitten av 1680-talet. Bastion Aurora stod färdig omkring 1704. Den är försedd med ett täckt galleri med skyttegluggar samt en karnap med klocktorn på det norra hörnet. På insidan av bastionen byggdes i början av 1750-talet kaserner för kofferdimanskap, sjömän från handelssjöfarten som periodvis hyrdes in i örlogsflottan. Kasernerna övertogs 1756 av flottans sjukhus som fanns här fram till senare delen av 1800-talet, då det nya sjukhuset byggdes mot Vallgatan. Parken i Bastion Aurora tillkom i samband med det nya sjukhuset.

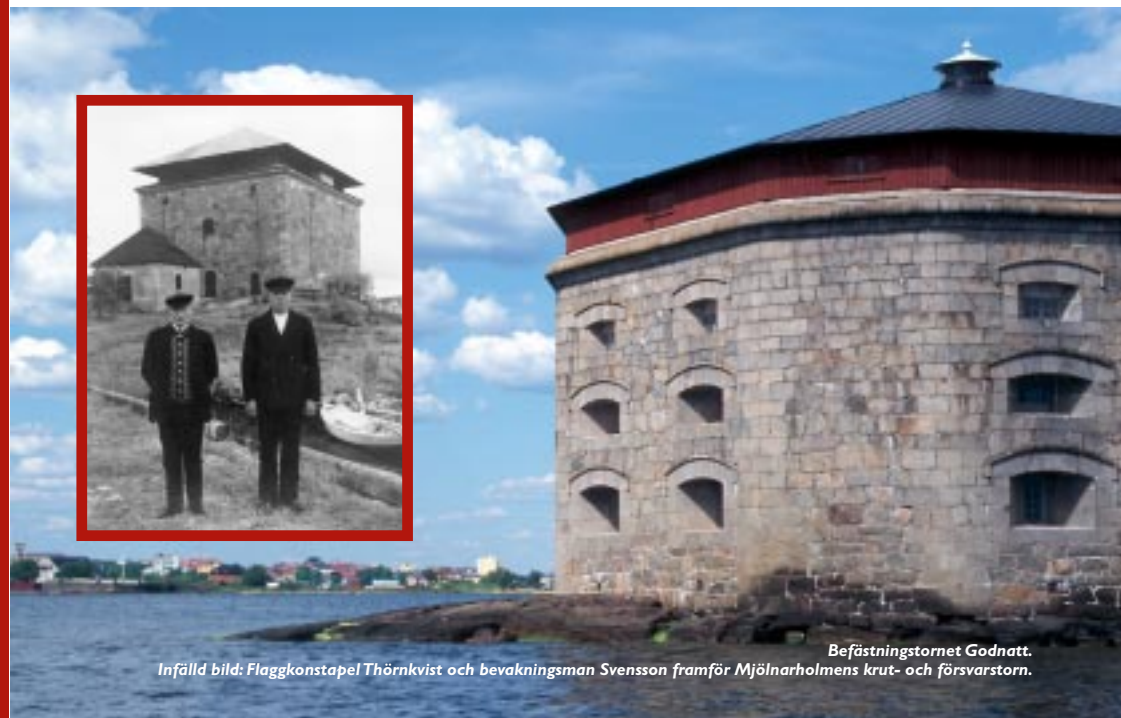

Befästningstornet Godnatt.
Infälld bild: Flaggkonstapel Thörnkvist och bevakningsman Svensson framför Mjölnarholmens krut- och försvarstorn.

I Karlskronas omgivningar

Anläggandet av Karlskrona fick stora återverkningar också i stadens omgivningar och innebar att en lönsam marknad öppnades. Till Karlskrona och Amiralitetet levererades bland annat stora mängder livsmedel, trävaror, tjära och järn. Särskilt omfattande var handeln under uppbyggnaden av örlogsvarvet och under krigstid, då den militära närvaron ökade i staden.

Kronokvarnen i Lyckeby

Den nyanlagda staden saknade vattenkraft till kvarnar och manufakturer. Men vid det närbelägna Lyckeby fanns vattenfall. Två äldre kvarnar som Amiralitetskollegium inköpt ersattes år 1721 av en ny större anläggning, Lyckeby kronokvarn, som malde mjöl till bageriet på Stumholmen. Trots ombyggnader har kvarnen till det yttre bibehållit mycket av det ursprungliga utseendet. På 1710-talet uppfördes vid Lyckebyåns nedersta fall ett dammbygge och ett vattenverk som utformats av Christopher Polhem. Mellan dammen och kronokvarnen uppfördes på 1780-talet en stenbro över ån. Den konstruerades och ritades av överdirektören vid flottan, Daniel af Thunberg. Bron är uppbyggd av ett stort spann med två välvda kanaler vid sidan, avsedda för industriernas vattenkraftförsörjning.

Till Lyckeby förlades under 1700-talet flera viktiga manufakturer, bland annat en kronosmedja och en segelduksfabrik.

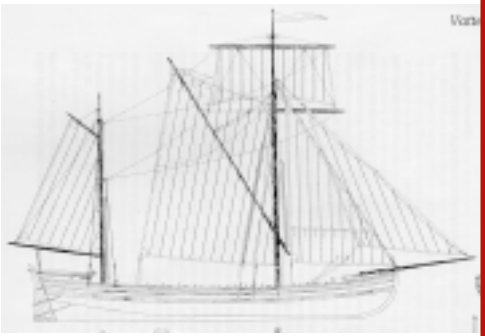

Ovan: Skuta för transport av vatten från Lyckeby till Karlskrona. Th: Lyckeby kronokvarn.

Skärva herrgård

Skärva är en av det svenska 1700-talets märkligaste och mest särpräglade arkitektoniska skapelser. Här kombineras lokal, folklig byggnadstradition med klassisk arkitektur. Den timrade huvudbyggnaden är en låg ryggåsstuga, ursprungligen rödtjärad och torvtäckt, till vilken anslutits en tempelportik. Herrgården uppfördes under åren 1785–86 som lantboställe för varvsamiralen Fredric Henric af Chapman. af Chapman ritade anläggningen i samarbete med filosofen, tecknaren och generalamiralen, Carl August Ehrensvärd.

Herrgården omgärdas av en vacker engelsk park med ett tempelliknande lusthus från början av 1790-talet, med en målad figurfris i pompejansk stil. Här finns också det gotiska tornet, ett klocktorn i trä från 1790-talet i nygotisk stil. Från den lilla hamnen vid Skärva skeppades gårdens produkter in till staden för försäljning

I trädgårdskonsten skiljer sig den engelska parken från den franska barockträdgården. Ett av de främsta exemplen på den senare är Versaillesträdgården skapad av André Le Notre Här återfinns mattor av geometriska mönster, formklippta figurer i buxbom, fontäner och terrasser. Den engelska parken, ”landskapsträdgården”, inspireras däremot av naturlandskapet, med vattenytor och vindlande stigar mellan grupper av lummiga träd och obrutna gräsmattor.

Tv : Skärva herrgård. Th Lusthuset.

Fredrikskyrkan restaureras

Så bevaras världsarvet Örlogsstaden Karlskrona

Det levande världsarvet

Örlogsbasen har sina rötter i 1600-talet och har fortfarande kvar sin ursprungliga funktion. Örlogsvarvet producerar fortfarande fartyg. Andra exempel på ett levande världsarv i staden är militärmusiken och seglingen med barkar. Här finns alltså en historisk kontinuitet och tradition som är unik och mycket betydelsefull för Världsarvets fortsatta existens. Vid omorganisationer av örlogsbasen har byggnader och fysiska miljöer bevarats och vid behov gjorts om för nya ändamål. Stumholmen har genom sitt läge och sin unika bebyggelse blivit ett av Karlskronas mest attraktiva områden för arbete, boende och rekreation.

I samarbetet kring världsarvet deltar organisationer och aktörer som Karlskrona kommun, Länsstyrelsen Blekinge län, Marinmuseum, Blekinge Museum, Marinen, Statens Fastighetsverk, Kockums-Karlskronavarvet och Skärva herrgård.

Aktiviteter i Örlogsstaden Karlskrona

- Karlskrona kommuns treåriga världsarvsprojekt åren 1999–2002
- Nationellt och internationellt samarbete i världsarvsfrågor
- Historiska evenemangsveckan i slutet av juni
- Konstutställningar på befästningar
- Världsarvsdagen 10 augusti
- Världsarvstipendier och -premier
- Världsarvsundervisning i skolorna.

World Heritage Youth Forum 2001, en internationell konferens med inriktning mot världsarvsfrågor arrangerades första veckan i september 2001 i samarbete mellan Unesco, Svenska Unescorådet och Karlskrona kommun. Den besöktes av 160 lärare och elever från 25 länder.

ANTOINETTE VALENTINE-LEWIS
Trinidaddeltagare i Unesco-lägret 2001
"De magnifika och historiskt betydelsefulla befästningarna – mitt i en stad full av utveckling – gjorde mycket stort intryck på mig. En fantastisk, spännande och framgångsrik balans mellan dåtid och nutid. Detta i kombination med varma människor, gör att minnena av Karlskrona för alltid kommer att finnas i mitt hjärta."

Militärmusiken

Den ursprungliga funktionen för militärmusiken var att ge signaler i stridssituationer. Vid tiden för Karlskronas grundande fanns det vid varje landskapsregemente även skalmejblåsare förutom pipare och trumslagare vilket visar att musik ansågs vara nödvändig även utanför uppgifterna i strid.

Musiker ur skeppsgossekåren samt marinvolontär- och marinregementena svarade för musiken vid flottan fram till år 1862 då Kungliga Flottans Musikkår bildades (idag Marinens musikkår). Trots nya benämningar som tilldelats kåren lever namnet ”Flottans musikkår” kvar hos allmänheten. Denna 30-mannaorkester, med anor från stadens grundläggning 1680, är landets enda professionella militärmusikkår.

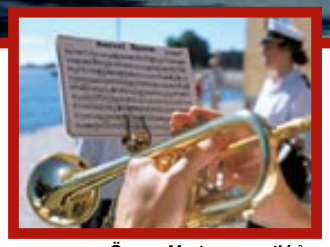

Överst: Marinens musikkår
Infälld bild: Musiker i Marinens musikkår

Carlskrona Båt Eskader

År 1867 bildades detta segelsällskap med barkar, som är världens äldsta kappseglande båtar fortfarande i bruk. Det finns idag tio båtar, och kappseglingarna har alltsedan 1867 pågått en gång i veckan under sommarsäsongen. Sedan 1993 har barkarna formellt övertagits av Marinmuseum som även arrangerar seglingar för besökare.

Barkarna användes som miniatyrer för de stora segelfartygen, för utbildning och vidmakthållandet av sjömanskap och navigationsfärdigheter.

Barkar i Carlskrona Båt Eskader

Världsarvskonventionen och Världsarvslistan

Unesco, Förenta Nationernas organisation för undervisning, vetenskap och kultur, antog år 1972 ”Konventionen om skydd av världens kultur- och naturarv”. Till denna konvention har knutits en förteckning av objekt som har ett särskilt stort och allmängiltigt värde, Världsarvslistan. På denna lista finns mer än 600 objekt, för närvarande tolv från Sverige.

Minnestavla vid Stortorget över världsarvsnomineringen

Överst: Målning av Kristoffer, Östra Torpskolan: Slup- och barkasskjulet. Underst: Hängkojer i Båtsmanskasernen.

Vad är ”kulturarv”?

Enligt Artikel 1 i Världsarvskonventionen är kulturarv:

- *Minnesmärken* som arkitektoniska verk, monumentala skulpturer och målningar av särskilt stort värde. Exempel: Egyptens pyramider.
- *Grupper av byggnader*, fristående eller sammanhängande byggnader som på grund av sin arkitektur, enhetlighet eller belägenhet i landskapet är av särskilt stort värde. Exempel: Örlogsstaden Karlskrona.
- *Miljöer* skapade av människan eller av naturen och människan i förening, samt områden innefattande arkeologiska miljöer som är av särskilt stort värde ur historisk, estetisk, etnologisk eller antropologisk synpunkt. Exempel: de terrasserade risodlingarna i Filippinerna.

På motsvarande sätt definieras ”naturarv” i Artikel 2.

Världsarvskommittén och skyddet av kultur- och naturarv

I Artikel 3 anges att det är de respektive staternas skyldighet att identifiera och avgränsa de skilda kultur- och naturvärden som befinner sig på dess territorium.
Världsarvskommittén, som består av 15 stater, ansvarar bland annat för:

- Världsarvslistan (”World Heritage List”)
- Världsarvsfonden, som bekostar de olika utgifter som är förenade med världsarvsarbetet och skyddet.

I Sverige är det Riksantikvarieämbetet, som ansvarar för kulturarven, och Naturvårdsverket, som ansvarar för naturarven.

Information och utbildning

Genom utbildning och information ska staterna ”sträva efter att stärka sina folks uppskattning av och respekt för kultur- och naturarv”. Enligt artikel 27 ska allmänheten hållas underrättad om faror som hotar arven. Med ökade kunskaper hos befolkningen stärks världsarvens ställning inför hoten som finns mot dess bevarande för framtida generationer.

Unesco representeras i Sverige av Svenska Unescorådet som sorterar under Utbildningsdepartementet **www.unesco-sweden.org**
Läs mer om Världsarvskonventionen och de svenska världsarven i ”Konvention om skydd för världens kultur- och naturarv” (Svenska Unescorådets skriftserie nr 4, 2000).

Örlogsstaden Karlskrona upptogs under 1998 som objekt nr 560 på Unescos lista över omistliga världsarv. Staden är internationellt intressant som ett unikt exempel på en konsekvent genomförd, marint befäst stadsanläggning och sjöarsenal från 1600- och 1700-talen.

Utvecklingen i Karlskrona inom skeppsbyggeri, arkitektur och stadsplanering samt anläggnings- och försvarsteknik väckte under 1700-talet uppmärksamhet i hela Europa. Den teknologiska och arkitektoniskt säregna varvsanläggningen var under mer än 100 år östersjöområdets militärindustriella centrum. Såväl örlogsbas som skeppsvarv har brukats kontinuerligt sedan grundläggningen.

VÄRLDSARV • PATRIMONIO MUNDIAL • WORLD HERITAGE

KARLSKRONA KOMMUN

LÄNSSTYRELSEN BLEKINGE LÄN

Utgivare: Karlskrona kommun och Länsstyrelsen Blekinge Län.

Text: Texten bygger på material från världsarvsansökan för Örlogsstaden Karlskrona. Materialet är bearbetat av Världsarvsprojektet Karlskrona kommun och redigerat av Titti Carlsson (TC Media) och Ingemar Lönnbom.

Grafisk formgivning: Carina Friskopp, zett. grafisk formgivning.

Fotografer [sida (objekt)]:
Anders Abrahamsson [framsida (tidkulan), 16 (Mönster- och modellsalsbyggnaden), 18 (Bildhuggareverkstaden), 24 (Kronobageriet), 26 (Bataljon af Sparre), 31 (Slutningsmuren), 32 (Amiralitetskyrkan och Tyska kyrkan), 35 (Rådhuset), 40 (Bastion Aurora, parken)], Joakim Johansson [36 (Westgiota Gustavianer), 41 (Befästningstornet Godnatt), Baksida, (Slör i örlogsbasens vatten)], Bengt A. Lundberg [16 (af Chapmans bostad), 20 (Repslagarebanan), 26 (Bataljon af Trolle), 42 (Lyckeby kronokvarn)] och Jan Norrman [22 (Stumholmen, flygfoto)]

Arkiv [sida (objekt)]:
Bellingaarkivet – Krageholm [33 (Fredrikskyrkan)], Blekinge museum [17 (Inventariekammare nr 1), 30], Karlskrona kommun [1, 9, 10 (Stortorget), 11, 14, 19, 20 (Wasaskjulet), 24 (Kronobageriet, Slup- och barkasskjulet), 29 (plan från 1813), 32 (Fredrikskyrkan), 34 (Grevagården), 38 (Drottningskärs kastell), 39, 40 (Bastion Aurora), 43, 44, 45 (Marinens Musikkår, barkar)], Kungliga Biblioteket [10, 22, 28 (akvareller av Elias Martin)], Länsstyrelsen Blekinge län [15 (Högvakten), 16 (Chapmanporten), 18 (Kölhalningsbron, Femfingerdockan, Varvsmuren), 23, 38 (Drottningskärs kastell och Kungsholms fort)], Riksantikvarieämbetet [34 (foto av okänd fotograf) samt fotografierna av Bengt A. Lundberg och Jan Norrman], Statens sjöhistoriska museer – Marinmuseum [12 (Femfingerdockan), 16 (17s port), 20 (Repslagarebanan interiör), 27], Statens sjöhistoriska museer – Sjöhistoriska museet [12 (akvarell av Gosselman), 20 (Polhemsdockan)], Sydkustens marinkommando [33 (Amiralitetskyrkan)] och Uppsala universitetsbibliotek [28 (karta över Karlskrona 1797)].

Tryckeri: Kaserntryckeriet, Karlskrona 2002.

Trossö
1 Fredrikskyrkan
2 Vattenborgen
3 Tyska kyrkan
4 Rådhuset
5 Grevagården/ Blekinge museum
6 Slutningsmuren
7 Skeppsgossekasernen
8 Amiralitetsklockstapeln
9 Bataljon af Trolle
10 Amiralitetskyrkan
11 Bastion Aurora
12 Bataljon Sparre

Örlogsvarvet
13 Högvakten
14 Inventariekammare I
15 Mönster- och modellsalsbyggnaden
16 Materialförråd I och III
17 Chapmanporten
18 Chapmanbostället
19 Bildhuggareverkstaden
20 Kölhalningsbroarna
21 Hokvinden

Västra varvsområdet
22 Varvsmuren
23 Femfingerdockan
24 Gamla mastkranen

Lindholmen och Söderstjärna
25 Corps de garde
26 Polhemsdockan
27 Wasaskjulet
28 Repslagarebanan
29 ”Finska kyrkan”

Stumholmen
30 Corps de garde
31 Slup- och barkasskjulet
32 Marinmuseum
33 Desinfektionshuset, sjukhuspaviljongen och kokhuset
34 Kronobageriet
35 Kronohäktet
36 Beklädnadsverkstaden
37 Båtsmanskasernen
38 Tunnebodsmagasinet
39 Flyghangarerna
40 Bastion Kungshall
41 Kungshallsmagasinet